

Kazimierz Ostrowski

Udział adwokatów polskich w konspiracji wojskowej w okresie 1939—1945

Palestra 27/8(308), 39-42

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niu tych oficerów-adwokatów do zawodu lub organizacji adwokackiej, że przenieśli legitymacje poprzez trudy walki na froncie, transporty, obóz jeniecki i nie rozstając się z nimi ponieśli męczeńską śmierć. Jest to okoliczność głęboko przejmująca, która także zobowiązuje adwokaturę naszych czasów do zapamiętania ich nazwisk.

W latach sześćdziesiątych Naczelna Rada Adwokacka sporządziła listę adwokatów i aplikantów adwokackich poległych, zamordowanych i zaginionych w latach 1939—1945. Lista ta była ułożona według okręgów izb adwokackich. Stwierdzono, że w wymienionych wyżej obozach zginęli następujący adwokaci i aplikanci adwokacy: Andruszkiewicz Marian, Warszawa, Araszkiwicz Włodzimierz, Łódź, Banaszak Stanisław, Kępno, Bogobowicz Aleksander Romuald, Częstochowa, Chludziński Włodzimierz Józef, Warszawa, Chraniewicz Michał, Dubno, Cięciała (?), Tarnowskie Góry, Derwiński Henryk, Tarnowskie Góry, Dziedzicki Adam, Warszawa, Fechtner Edward, Warszawa, Feinberg Nikodem Stefan, Warszawa, Frenkiel Henryk, Warszawa, Heller (?), (?), Hoffmann Maksymilian Adolf, Lwów, Jackowski Julian, Warszawa, Jeżewski Artur, Warszawa, Jeżewski Mieczysław, Warszawa, Jurkowski Kazimierz, Warszawa, Kawczak Stanisław, Warszawa, Klinger Tadeusz, (?), Klinger Władysław, (?), Koerbel Stanisław, Nowy Sącz, Korwin-Szymanowski Tadeusz, Warszawa, Kowalski Stefan, Warszawa, Koziński Jerzy, Łódź, Krusche Jan, Warszawa, Kubiak Stanisław, Ostrów Wlkp., Kulczyński (Kulczycki) Zygmunt, Lublin, Kuziel (Kucel) Stefan, Stary Sącz, Leokiewicz Kazimierz, (?), Madey Józef, Warszawa, Meryn Henryk, Będzin, Morawski Jan, Warszawa, Nieder Bronisław, Poznań, Okwieciński Józef, Łódź, Paszkiewicz Marian Zdzisław, Września, Pawłowski Czesław, Warszawa, Perz Kazimierz, Gniezno, Pieńczykowski Jan, Warszawa, Plechawski Marian Rudolf, Lwów, Poznański Leon, Lwów, Radziszewski Zbigniew, Poznań, Reszke Marian, Warszawa, Rozenberg Józef Marceli, Warszawa, Rutkiewicz Józef, Wilno, Schweig Rubin, (?), Starkowski Kazimierz, Poznań, Świątek (Świątek) Karol Antoni (?), Tetzlaff Bronisław, Poznań, Torczyński Stanisław, (?), Tustanowski Stanisław, Równe, Urbańczyk Erwin, Katowice, Warzeszkiewicz Stanisław, Kraków, Wiesiołowski Stanisław, Biała Podlaska, Winkowski Henryk, Ostrów Wlkp., Wirszczyło Tadeusz, Wilno, Wiza Cezary, Ostrzeszów, Zajączkowski Władysław, (?), Zarnowski Wacław, Warszawa i jakiś nie rozpoznany podporucznik rezerwy-adwokat.

KAZIMIERZ OSTROWSKI

Udział adwokatów polskich w konspiracji wojskowej w okresie 1939—1945

Opracowanie to poświęcam adwokatom, z którymi zetknąłem się w czasie mojej pracy konspiracyjnej i z związku z taką pracą.

W listopadzie 1939 r. zacząłem pracę konspiracyjną w Związku Odbudowy Rzeczypospolitej (ZOR), organizacji paramilitarnej, która następnie w ramach prowadzonej przez ZWZ akcji scaleniowej organizacji militarnych weszła w skład ZWZ-AK. W ZOR do czerwca 1942 pełniłem funkcję dowódcy Okręgu Krakowskiego tej organizacji. Używałem wówczas pseudonimów „Karol”, a później „Zaleski”.

W tym czasie współpracował ze mną adw. Tadeusz Iskrycki. W czasie studiów prawniczych na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1931—1932 był prezesem Bratniej Pomocy Studentów UJ. Od grudnia 1939 r. do sierpnia 1940 r. pracował konspiracyjnie w ZOR na terenie Krakowa. Wchodził w skład Komendy Okręgu Krakowskiego tej organizacji. Do obowiązków jego należało organizowanie

siatki nasłuchów radiowych oraz redagowanie biuletynu radiowego. Był dwukrotnie aresztowany pod zarzutem nie udowodnionej mu działalności konspiracyjnej. Po pierwszym aresztowaniu zaprzestał pracy konspiracyjnej w ZOR. Dowiedziałem się później, że w 1942 lub w 1943 r. włączył się znowu do pracy konspiracyjnej w jednostce AK w Krakowie, posługującej się kryptonimem „Ubezpieczalnia”.

Również już w Krakowie współdziałał ze mną w konspiracji adw. dr Adam Dobrowolski. Rozpoczął pracę konspiracyjną w Związku Odbudowy Rzeczypospolitej w grudniu 1939 r. Wchodził w skład Komendy Okręgu Krakowskiego tej organizacji. W tym charakterze kierował kolportażem wydawnictw organizacji, a nadto pełnił obowiązki inspektora terenowego. Dnia 1.V.1940 r. został po raz pierwszy aresztowany i po pobycie w więzieniach Montelupich w Krakowie i Tarnowie został skierowany do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie przebywał do 14.VI.1941 r. jako więzień polityczny nr 587. Decyzją komisarycznego kierownictwa Izby Adwokackiej w Krakowie, na skutek zarządzenia Oddziału Sprawiedliwości Generalnej Gubernii, został skreślony z listy adwokatów. W dniu 20.VI.1942 r. został ponownie aresztowany i umieszczony w więzieniu Montelupich w Krakowie. Zwolniono go w dniu 20.XI.1942 r. Po zwolnieniu nie zaprzestał pracy konspiracyjnej. Wyjeżdża z Krakowa i przenosi się do Warszawy, gdzie zostaje skierowany do pracy w Wydziale Informacji VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej AK. Jego pobyt w Warszawie został zalegalizowany w ten sposób, że oficjalnie pełnił funkcję wicedyrektora Wydziału Przemysłowego m. Warszawy.

W Wydziale Informacji VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej AK adw. Dobrowolski początkowo był referentem w Referacie Prasowym, a następnie w Podwydziale P Wydziału Informacji objął funkcję Kierownika Referatu Polskich Podziemnych Stronnictw i Partii. W grudniu 1943 powierzono mu dodatkowo funkcję inspektora BIP na teren GG. Używał wówczas pseudonimów „Kowalski”, „Sawicki”, „Adamski”. W czasie powstania warszawskiego był dowódcą Radiostacji VI Oddziału Sztabu KG AK, kryptonim „Kowal”. Po zbombardowaniu tej radiostacji został przydzielony do radiostacji kryptonim „Anna”. W czasie powstania rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju z 18 września 1944 mianowany został porucznikiem czasu wojny, a rozkazem z dnia 2 października 1944 r. odznaczony Krzyżem Walecznych.

Po powstaniu — zgodnie z otrzymanym rozkazem — nie poszedł do niewoli, lecz powrócił do Krakowa, ówczesnej siedziby VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej AK. Funkcję Szefa VI Oddziału Sztabu KG pełnił Kazimierz Moczarski. Adw. Dobrowolski był jego zastępcą. 15.I.1945 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami; później nadany mu został Krzyż Armii Krajowej.

Jak już poprzednio zaznaczyłem, do czerwca 1942 r. pełniłem funkcję dowódcy Okręgu Krakowskiego ZOR. W czerwcu 1942 r. w czasie „wyspy”, która wówczas nastąpiła w tej organizacji, udało mi się uniknąć aresztowania (zbiegłem z domu otoczonego przez policję niemiecką) i wyjechałem do Warszawy, skierowany do pracy konspiracyjnej w VI Oddziale Sztabu KG AK w BIP. Pobyt mój w Warszawie został zalegalizowany w ten sposób, iż formalnie zostałem zatrudniony w Zarządzie m. Warszawy jako urzędnik, który rzekomo pracował już w tym charakterze w okresie przedwojennym. W Krakowie na zarządzenie władz okupacyjnych zostałem skreślony z listy adwokatów, jako poszukiwany przez policję niemiecką.

W BIP w Wydziale Informacji objąłem funkcję referenta w Referacie Prasowym. Pod koniec 1942 r. zostałem kierownikiem Referatu Prasowego, następnie w 1943 r. objąłem funkcję zastępcy kierownika Podwydziału P, a od wiosny 1944 r.

zostałem kierownikiem tego Podwydziału w Wydziale Informacji VI Oddziału Sztabu KG AK.

Już w czasie mojego pobytu w Warszawie — w związku z moją pracą konspiracyjną w Krakowie — rozkazem dowódcy AK z 11.XI.1942 r. L. 52/BP — nadany mi został Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami.

W czasie powstania warszawskiego byłem dowódcą placówki informacyjno-radiowej kryptonim „Anna” VI Oddziału KG AK. Miejscem postoju „Anny” było Śródmieście-Południe. Ponadto, od połowy sierpnia 1944 r. reprezentowałem szefa VI Oddziału Sztabu KG AK na terenie Śródmieście-Południe i na tej zasadzie wszystkie służby tego Oddziału z miejscem postoju Śródmieście-Południe zostały mi podporządkowane.

W czasie powstania rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju z dnia 18.IX.1944 r. nr 425/BP mianowany zostałem porucznikiem czasu wojny, a rozkazem Komendanta Okręgu Warszawskiego nr 39 z 4.X.1944 r. nadany mi został Krzyż Walecznych.

Po powstaniu, zgodnie z otrzymanym rozkazem, nie poszedłem do niewoli, lecz udałem się do Pruszkowa, gdzie pełniłem funkcję Szefa Ekspozytury VI Oddziału Sztabu KG AK na teren podwarszawski. Funkcję tę pełniłem aż do dnia wyzwolenia. W 1968 r. otrzymałem Krzyż Armii Krajowej.

W czasie pracy konspiracyjnej w Warszawie używałem pseudonimów „Nowina”, „Laski”, „Olesza”. Pseudonimy zmieniałem razem ze zmianą funkcji.

Jeszcze w czasie pracy konspiracyjnej w Krakowie i w związku z tą pracą zetknąłem się z adw. Wacławem Szyszkowskim z Warszawy. Zapoczątkował on wtedy kontakty z Komendą Główną ZOR. Po przyjeździe do Warszawy zgłaszałem się do mieszkania adw. Szyszkowskiego. Po przeniesieniu się do Warszawy wielokrotnie korzystałem z jego mieszkania jako punktu kontaktowego. W okresie legalizacji mojego pobytu w Warszawie przez pewien okres przebywałem w jego mieszkaniu nie zameldowany. Wiadomo mi, że w okresie od 1942 do 1944 r. adw. Wacław Szyszkowski pracował konspiracyjnie w Podwydziale W Oddziale Informacji VI Oddziału Sztabu KG AK. W tym charakterze kontaktowałem się z nim: używał wówczas pseudonimu „Kawecki” i „Łoziński”.

W czasie powstania warszawskiego adw. Wacław Szyszkowski został przydzielony do placówki informacyjno-radiowej kryptonim „Anna”. Był uczestnikiem tzw. Patroli Informacyjnych tej placówki. W połowie września przydzielony został do innej jednostki AK na terenie Śródmieście-Południe, której kryptonimu nie pamiętam.

W okresie, gdy pełniłem funkcję kierownika Podwydziału P w VI Odz. Sztabu KG AK, w składzie personalnym tego podwydziału było dwu adwokatów: dr Adam Dobrowolski, którego życiorys konspiracyjny podałem wyżej i z którym w pracy konspiracyjnej bardzo często się stykałem, oraz adw. (był nim krótko) Zygmunt Kapitaniak (po wojnie dyr. Dep. Sądowego w Min. Spraw., a potem sędzia Sądu Najwyższego). Zygmunt Kapitaniak był w Podwydziale P kierownikiem Referatu Organizacji Politycznych i Paramilitarnych, nie objętych akcją scaleniową przeprowadzoną przez KG AK. Jego współpracownikiem w tym referacie był prawnik Jan Topiński (po wojnie prezes Głównej Komisji Arbitrażowej w Warszawie). W okresie powstania Zygmunt Kapitaniak przydzielony został do radiostacji kryptonim „Anna”. W pierwszej połowie sierpnia 1944 poważnie zachorował, a choroba ta przekreśliła dalszą jego służbę w jednostce „Anna”.

W okresie mojego kierowania Podwydziałem P, oprócz poprzednio wymienionych prawników, pracowali w nim m.in., aby wymienić najbardziej znane nazwiska:

Władysław Bartoszewski, prof. Witold Kula, Władysław Długosz i Kazimierz Moczarski. Po powstaniu, gdy poprzedni Szef VI Oddziału Sztabu KG AK płk Jan Rzepecki przebywał w niewoli, Kazimierz Moczarski pełnił jego funkcję Szefa VI Oddziału KG AK, gdy siedzibą tego Podwydziału był Kraków.

Jako kierownik Podwydziału P w pierwszej połowie 1944 r. spotkałem się z adw. Zbigniewem Stypułkowskim, który reprezentował Tymczasową Narodową Radę Polityczną. Spotkanie zorganizował i przygotował Kazimierz Moczarski, wówczas współpracownik Podwydziału P. Spotkanie odbyło się na Nowym Świecie, w znanym wówczas lokalu gastronomicznym prowadzonym przez Elnę Gistedt. Obie strony zachowały daleko posunięte środki ostrożności. Nie znałem poprzednio adw. Stypułkowskiego, jednakże już wówczas wiedziałem, że rozmawiam z nim jako reprezentantem Tymczasowej Narodowej Rady Politycznej. Nie wiem natomiast, czy on wówczas orientował się, że jego rozmówcą reprezentującym BIP KG AK jest również adwokat. Rozmowa trwała około 2 godzin. Z mojej strony celem tej rozmowy było zorientowanie się w poglądach mojego rozmówcy na temat praktycznych możliwości scalenia całego zbrojnego ruchu oporu w kraju wedle wytycznych KG AK.

Przed objęciem przeze mnie funkcji kierownika Podwydziału P w Wydziale Informacji VI Oddziału Sztabu KG AK, bezpośrednio po Eugeniuszu Czarnowskim, funkcję taką przez krótki okres pełnił adw. Lech Sadowski, pseudonim „Wasył”. Jako ówczesny zastępca kierownika Podwydziału P, do którego obowiązków należała wewnętrzna organizacja Podwydziału, dwukrotnie kontaktowałem się z nim. Adw. Sadowski po krótkim okresie pełnienia funkcji kierownika Podwydziału P został skierowany do innej pracy w BIP KG, a ja po Eugeniuszu Czarnowskim i po Lechu Sadowskim objąłem kierownictwo Podwydziału P.

W czasie powstania zetknąłem się z adw. Władysławem Sieroszewskim. Wedle tego, co pamiętam, walczył on w dzielnicy Ochota, a następnie udało mu się kanałami przedostać do Śródmieścia-Południe. Znałem go jeszcze z czasów akademickich; pamiętam, że rozmawiałem z nim na placówce „Anna”; był wówczas ranny w rękę.

Również w czasie powstania otrzymałem od Szefa VI Oddziału Sztabu KG AK rozkaz przerzucenia „ważnej osobistości” ze Śródmieścia-Południe do Śródmieścia-Północ, do miejsca postoju Szefostwa, w sposób zapewniający tej osobistości maksimum możliwego bezpieczeństwa. Okazało się, że tą ważną osobistością był Adam Bień, wchodzący w skład Krajowej Rady Ministrów i działający pod pseudonimem „Walkiewicz” jako I zastępca Wicepremiera — Delegata Rządu na Kraj, wówczas sędzią, a potem adwokatem. Rozkaz ten wykonałem.

Nadto wiadomo mi, że w Wydziale Informacji BIP KG AK referentem spraw żydowskich w Podwydziale, który prowadził sprawy mniejszości narodowych, był Henryk Woliński, przedwojenny radca Prokuraturii Generalnej, a po wojnie adwokat w Katowicach. Jego działalność jako referenta spraw żydowskich była oceniana bardzo wysoko przez Szefa Wydziału Informacji i Szefa VI Oddziału Sztabu KG AK.

JULIUSZ NIEKRASZ

Skład personalny Wojskowego Sądu Specjalnego Śląskiego Okręgu AK i adwokaci śląscy w szeregach ZWZ-AK

W skład sądownictwa i prokuratury Śląskiego Okręgu AK wchodził zawodowi prawnicy-praktycy. Nie przedstawiam tu pełnego składu sądownictwa i prokura-